

Oprukkend MOS in het basisonderwijs

Een nieuw kleedje

De indicatorenlijst 'Toelichting voor het aanvragen van het MOS-logo basisonderwijs' zit in een nieuw kleedje.

Een MOS-school heeft aandacht voor de drie MOS-criteria: betrokkenheid van de leerlingen, creatie van een breed draagvlak en integratie van milieuzorg in de schoolcultuur.

De nieuwe indicatorenlijst geeft een kandidaat logoschool houvast om aan die criteria te werken.

Wat is er nieuw ten opzichte van de vorige versie?

De indicatorenlijst is nu een *groeidocument*.

Je kunt de indicatorenlijst dan ook gebruiken bij planning en evaluatie voor *verscheidene* jaren.

De indicatoren zijn verdeeld in drie niveaus die overeenkomen met de drie logo's van MOS. Zo zie je bij het aan-

kruisen duidelijk op welk niveau je school zich bevindt en waar je naartoe moet, indien je een volgend logo wilt behalen.

Per criterium kun je via richtvragen verduidelijken hoe je school aan dat criterium heeft gewerkt. De nieuwe indicatorenlijst met toelichting kun je opvragen bij je MOS-begeleider of bekijken op www.milieuzorgopschool.be.

Kijk ook eens naar de MOS-agenda: sommige provincies organiseren een studiedag over de nieuwe indicatorenlijst.

De MOS-poppelepee

DUIDELIJKE AFSpraak

MOS maakte enkele jaren geleden een afspraak met De Lijn: MOS-scholen die op schakelbezoek gaan, kunnen gratis gebruikmaken van het geregelde vervoer van De Lijn. Een schakelbezoek is een extra-muros activiteit *in het kader van één van de vijf MOS-thema's*. Heel wat scholen in Vlaanderen kennen ondertussen het aanbod en maken er gretig gebruik van. Omwille van het succes -maar ook het *misbruik*

van het aanbod, past De Lijn de regels voor het gebruik van de poppelepee aan:

- De groep bestaat uit maximum 30 personen (leerlingen én leerkrachten)
- De verplaatsingen vallen *buiten de spitsuren*, d.w.z. na 9u.00 en vóór 15u.30
- Alle gegevens van je schakelbezoek geef je telefonisch door aan de provinciale Lijndienst én per email aan Carry Van Avermaet.

Sommige scholen gebruikten de poppelepee voor uitstappen niet in het kader van milieuzorg. De Lijn benadrukt dat de poppelepees **UITSLUITEND** mogen gebruikt worden voor een bezoek aan een MOS-schakel. De wekelijkse zwembeurt of een bezoek aan Plopsaland horen daar dus in geen geval bij! Scholen die blijven volharden, hypothekeken hiermee de voortzetting van de samenwerking met De Lijn.

CORRECT GEBRUIK

Hoe ga je te werk om met de poppelepee op schakelbezoek te gaan?

1. Vraag de poppelepeepasjes aan bij je MOS-begeleider
2. Maak een keuze uit het schakelaanbod dat je vindt in elke MOS-themabundel
3. Neem contact op met de schakel voor concrete afspraken
4. Stippel samen met de leerlingen de reisroute uit
5. Zet volgende gegevens op een rijtje:
 - ◆ datum van het schakelbezoek
 - ◆ het aantal deelnemende leerlingen en begeleiders
 - ◆ het nummer van de lijndienst
 - ◆ de namen van de haltes waar de leerlingen zullen op-, af- en overstappen (ook voor de terugweg)
 - ◆ het tijdstip waarop je van de bussen/trams wilt gebruikmaken
 - ◆ naam van de MOS-schakel die je bezoekt
 - ◆ het MOS-thema waarin het bezoek kadert
6. Neem telefonisch contact op met De Lijn in je eigen provincie en geef hen de gegevens van je lijstje door
7. Stuur je lijstje ook naar carry.vanavermaet@delijn.be
8. Zorg ervoor met je poppelepeepasjes tijdig aan de bus- of tramhalte te staan.

Educatief materiaal MOS basisonderwijs

- ✳ MOS-folder '**Met MOS beresterk**' **NIEUW**
- ✳ **Handleiding** MOS basisonderwijs
- ✳ Themabundel '**Afvalpreventie**'
- ✳ Themabundel '**Water**'
- ✳ Themabundel '**Verkeer**'
- ✳ Themabundel '**Natuur op school**'
- ✳ Themabundel '**Energie**'
- ✳ Affiches: '**Met MOS beresterk**' **NIEUW**
- ✳ Brochure '**Toelichting voor het aanvragen van het MOS-logo basisonderwijs**' **NIEUW**
- ✳ **MOS-Poppelepees** (zie voor correct gebruik p. 7) en de '**Leidraad voor schakelbezoek met De Lijn**' voor gratis vervoer met je klas naar de MOS-schakel van je keuze.

Je krijgt het MOS-materiaal via je provinciale MOS-begeleider(s).

Afval vermijden

Ons derde logo hangt nu ook te pronken aan de gevel van de school. Op woensdag 8 maart 2006 hebben de 'Groene Ridder's' samen met juf Ann een mimespel gedaan. We wilden de kinderen nog eens laten voelen hoe belangrijk het is om afval te vermijden en de natuur proper te houden. Juf Nanny heeft ook een schitterend MOS-lied gecomponeerd, dat die voormiddag werd gezongen met heel de school.

GLS De Sleutel, Broechem

Snoezelen

Snoezelen is een contaminatie van snuffelen en doezelen. Je kunt in onze tuin dus tot rust komen (= doezelen) en/of erin snuffelen. Naar aanleiding van een schoolfeestuitdaging (zoals bij Fata Morgana) voor de eerste kleuterklas van juf Gertie, kwam de tuin er. En dit dankzij de intensieve medewerking van uiterst handige en zeer creatieve ouders, samen met hun kinderen en de juf.

Juf Gertie Stevens & de kleuters van 1KZ,
VBS Bengel afdeling Zelebaan, Lokeren,
lokeren@vrijebasisschoolbengel.be

Fietsparkeerplaats

In 2000 begon ik als kersverse directeur in De Zandloper te Zomergem. Omdat ik in Zomergem woon, kom ik geregeld met de fiets naar school.

Er was al een parkeerplaats 'directie' voorzien voor een auto, vooraan op het schooldomein. Daar parkeerde ik altijd mijn fiets, omdat zowel de ouders als de kinderen het goede voorbeeld zouden overnemen.

En dat is wonderbaarlijk gelukt!

Ons fietsersaantal is op een jaar tijd verdubbeld!

In februari organiseerden we op een zaterdag een klusjesdag met het team en de ouders.

We schilderden enkele klassen en ook de speelplaatstekens kregen een fris kleurtje.

Een ludieke ouder schilderde spontaan een fiets op de bewuste parkeerplaats!

Ontroerend mooi vond ik dat!

Sinds die dag ben ik dus de enige (?) maar vooral fiere directeur met een fietsparkeerplaats!

*Annemie De Bie,
Basisschool De Zandloper, Zomergem*

Begrafenisstoet

Uitgedost in een blauwe PMD-zak trekken alle leerlingen en leerkrachten na de paasvakantie in een ludieke begrafenisstoet naar het containerpark. We roepen: "Brikjes, PMD - weg ermee!" In kruiwagens zeulen we de laatste PMD-zakken mee. Voortaan zweren we bij glas en hervulbare flesjes. Een heel jaar lang leren we over afvalpreventie onder het motto 'Met Groene Job naar de top'. De kinderen van de lagere school leren over de ladder van Lansink en de kleuters kennen 'Achil bananenschil' en 'Wis vuilnis'. We willen niet alleen het PMD-afval verminderen, de hele afvalberg op onze school moet verkleinen.

Sint-Lutgardisschool, Schelle

NATUURKLAS

Een kind zet de eerste stap naar natuur- en milieuvriendelijk gedrag thuis en in het basis-onderwijs. Wereldoriëntatie brengt aanzienlijke kennis bij, maar het blijft theoretische kennis uit leerboeken of methodes.

Hoewel natuur en milieu er zich uitstekend toe lenen, leren we in het basisonderwijs nog te weinig ervaringsgericht of al handelend en doende. Eén van de oorzaken is het gebrek aan passende infrastructuur, middelen en materialen.

De natuur- en milieuklas verhelpt dat gebrek. Je kunt in kleinere groepjes en proefondervindelijk werken en de natuur in de school 'bin-nenhalen'.

Natuurouders

Het idee van de natuurklas is ontstaan in samenwerking met de natuurouders. De natuurklas wordt ondergebracht in een leegstaande oude klascontainer op de speelplaats. De natuurouders maken het lokaal gezellig en functioneel met beperkte financiële middelen van de ouderraad. Als extraatje vraagt de lagere school aan de sint (jaarlijks geschenk van de ouderraad) les- en didactisch materiaal: natuurboeken, een bolderkar om mee te nemen tijdens natuuruitstappen, vergrootglasjes, compassen, schepnetjes, gezelschapsspellen, microscopen, verrekijkers...

Tijdens de lessen muzische vorming geven natuurouders en zesde klassers de klascontainer een vrolijk uitzicht.

Af en toe vindt een personeelsvergadering in de natuurklas plaats. Dat draagt bij tot bewustwording van het nut en de mogelijkheden die het lokaal biedt.

Op bepaalde dagen houden de natuurouders de natuurklas tijdens de middag-pauze open. De kinderen kunnen dan vrijblijvend aan bepaalde activiteiten deelnemen. Ze kunnen er boeken en tijdschriften lezen uit de milieubibliotheek en natuurfilms bekijken. Ze kunnen samen knutselen geïnspireerd door de natuur. Ze kunnen meehelpen in de schooltuin (wieden, planten, zaaien en oogsten).

De kinderen komen op een ongedwongen en leuke manier in contact met de natuur.

Leerkrachten die een natuuractiviteit organiseren, kunnen gebruik maken van de natuurklas.

We bereiken milieu- en educatieve winst.

De kinderen krijgen meer oog voor de natuur, respect voor de natuur en de schoolomgeving en gaan er zorgzamer mee om. Ze zijn op een zinvolle en creatieve manier bezig met de natuur.

*Veerle Tillie, MOS-coördinator,
Stedelijke Basisschool Gavertje Vier, Belsele*

Nestkastjes timmeren

Samen met een paar kleuters gaat Freddy aan de slag. Eerst naar het stappenplan kijken:

- ◆ wat gaan we maken?
- ◆ wat hebben we nodig?
- ◆ wat moeten we eerst doen?

We spreken af wie wat mag doen. De ene tekent een plannetje, de ander klopt de nagels in de planken, er moet ook een gat geboord worden. Als alles klaar is, hangen we het nestkastje op aan de muur in de tuin.

*KS Sint-Jozefcollege,
Turnhout*

MOS-liedje

(op de melodie van:
"In het bos daar staat een huisje")

Op de speelplaats
in een hoekje
staan vijf bakken op één rij
het is om afval te sorteren
O, wat zijn we blij!
't Stinkt hier, 't stinkt hier in die hoek
naar appel en rotte koek
ruim nu gauw die rommel op
neen, dat is geen mop!

Basisschool Ledeganck, Gent

MOS-MEDAILLE

Het is juni 2005. Postbode Mark heeft een postpakket bij voor Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje! Postbode Mark overhandigt hen het postpakket. Waw...wat zijn Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje blij. Ze hebben het eerste MOS-logo behaald. In het postpakket zitten twee medailles om hen te belonen. Ze zijn heel fier!
Ze vinden dat de kleuters dit jaar ook hard gewerkt hebben, daarom krijgen ze een verrassing. Onder een doek staat een mand met fruit. Hiermee maken de juffen fruitsla. Samen smullen we dat op als afsluiting van ons schooljaar! De kleuters krijgen elk een medaille met een foto van het eerste MOS-logo mee naar huis om aan de papa's en mama's te tonen en hen te bedanken voor hun steun.

Sloddervos

Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje staan buiten op de speelplaats. Ze komen terug uit vakantie. Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje met hun MOS-medaille. Ze vragen aan de kleuters wat dat is. De kleuters vertellen dat ze vorig schooljaar de planten, het konijn en de cavia verzorgden, vetbolletjes maakten voor vogels, een pompoenenwedstrijd hielden en nog veel meer en dat ze daarvoor het eerste logo gekregen hebben. Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje zijn moe. Piertje Pleziertje wil in zijn holletje onder de grond kruipen, maar ooh nee, hij kan er niet in!!! Het ligt vol afval. Groentje Kapoentje wil gaan slapen in zijn boomhut en komt tot de ontdekking dat die ook vol afval ligt. Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje vragen hulp aan de kleuters.
Ze rapen al het afval op en doen het in een grote doos. Maar Sloddervos komt zijn afval weer deponeren in de boomhut en het holletje. Wanneer ze wakker worden zijn ze erg teleurgesteld en erg verdrietig. Wat nu? Samen met de kleuters gaan zij het afval sorteren in de juiste afvalbak. Op de afvalbak kleeft een afbeelding van wat er in moet. Elk kind komt aan de beurt en krijgt een beloning van Groentje Kapoentje en Piertje Pleziertje. Ze zullen kabouter Sloddervos eens een lesje leren.
Wijkschool Don Bosco Elshout, Schoten

Kleine Picasso, groot probleem

Een bijzondere dag in de autonome kleuterschool 'De Kleine Picasso'. De dag start met de normale, gewone drukte die eigen is aan jonge kinderen. De bel! De kleuters stappen niets vermoedend de klasjes binnen. Om 10u.00 ontdekt de derde klas als eerste dat er geen kraantjeswater is. Zij vragen of dat ook zo is in de andere de klassen. "Werkelijk nergens water, ook niet in de toiletten", vertelt een kleuter van de eerste klas. De hoofdkraan van de waterleiding is stiekem door één van de juffen dichtgedraaid.

Veel problemen komen naar boven: hoe handjes wassen, de verfborstels uitspoelen, lijm maken, de toiletten doorspoelen, de plantjes gieten, de kippen en het konijn drinken geven...? "Gelukkig heeft de goudvis nog een hele bak met drinkwater" merkt een kleuter op.

Maar al vlug denken de kleuters aan onze regenton. Met emmertjes halen we regenwater in de klas om te schilderen, de plantjes te gieten ... De toiletten met emmertjes doorspoelen is een lastige klus. Daar hebben we ook veel water voor nodig. Plots begeeft de kraan van de regenwaterton, het water stroomt eruit. Vlug opvangen in allerlei kleine emmertjes en potjes. Want geen kraantjeswater én geen regenwater, dat kan helemaal niet.

De kleuters beleven een prettige en leerrijke dag. Ze leren dat we op een dag heel veel water gebruiken en dat we voor veel dingen evengoed regenwater kunnen gebruiken. De juffen zijn nog de grootste slachtoffers. Geen kraantjeswater betekent ook geen koffie. Zo drinken ze net als de kindjes 's middags een glaasje melk!

Gemeentelijke Kleuterschool 'De Kleine Picasso', Zoutleeuw

Voetjespad

We schilderen twee rijen voetjes op het voetpad. Zo stimuleren we de kleutertjes (maar vooral de mama's en de papa's) om te voet naar school te komen, of toch de auto een eind verder te parkeren en het laatste stukje naar de schoolpoort te voet af te leggen. Eén rij zijn kleine kindervoetjes, aan de kant van de huizen, de andere rij zijn grote mama/papavoeten, aan de kant van de straat. Zo weet iedereen waar zijn plaats is op het voetpad. We hebben er ook een gedichtje bij gemaakt.

*Laat de auto op de Dries maar staan,
dan kunnen we op de voetstappen verder gaan.
Aan de schoolpoort wordt het minder druk,
veel veiliger
voor je kleine uk!*

*Geef maar gauw een hand
Kinderen aan de huizenkant!
Eén twee drie...*

*stap in de pas
Allemaal naar de kleuterklas!
En wees maar zeker ... de voetjes én het
gedichtje ... zijn door iedereen gekend!*

Kleuterschool Sint-Jozef, Opdorp

Wow, wat een wonder, WATER

Maandagochtend, onze eerste volle werkweek van het nieuwe schooljaar begint. Wat is het dan fijn als we nog niet dadelijk de klas in moeten. Samen, allemaal dicht bij elkaar, meester John met de microfoon in de hand en de juffen beladen met emmers water en gekke verkleedkleden. Dat kan wel eens interessant worden.

De juffen dragen een gedicht voor over een koning met zijn gemalin. Ze verkwisten onverstoord bakken water, want hun lakei zorgt er telkens voor dat er voldoende voorraden zijn. Maar dan zegt juf Linda dat wij geen lakei hebben die voor ons emmertjes water draagt. Dat wij ons moeten behelpen met de waterkraan en de regenput.

Juf Greet gaat dieper in op het jaarthema 'Wow, wat een wonder WATER'. Zo vertelt ze dat er wel dertig liter water in ons lijf zit en van ons aardoppervlak 70 % bedekt is met water. Maar als we al het water van de wereld voorstellen als een gevuld bad, is maar een half koffielepeltje daarvan "drinkbaar" water. Waarop meester John een net verschenen krantenartikel bovenhaalt dat ons vertelt dat drinkbaar water een "luxeproduct" wordt, dat het echt wel duur is om drinkbaar water te maken.

Dat we daar dus best wat bewuster mee mogen omspringen.

In de klas vertelt de leerkracht ons een mooi verhaal: "Erik, de waterkapitein" of "Het tapijt van de waterduivel".

In de loop van het schooljaar benaderen we, samen met ouders en kinderen, water in al zijn facetten.

Elke maand wordt een ander facet belicht: september: water is plezier; oktober: wat leeft er in onze Loenhoutse waterlopen?; december: water is oneerlijk verdeeld; januari: water mag je niet vervuilen; maart: water is een werkwoord; april: water is leven, leven in water; mei: water is levensnoodzakelijk.

GLS 't Blokje, Loenhout

Droomboom

Het project heet 'De natuur in met Klim-Op'. Elke klas kiest een boom, een vogel, een voorjaarsbloem, een wilde plant en een dier dat in onze streken voorkomt. Elk jaar komt het onderwerp in elke klas opnieuw aan bod. Op die manier willen we ervoor zorgen dat onze leerlingen tegen het einde van het zesde leerjaar de belangrijkste bomen, planten en dieren uit de omgeving kennen. Elke klas is 'peter' of 'meter' van een mooie boom in de onmiddellijke omgeving van de school. Elk seizoen regelen we een leerwandeling naar de boom en verzamelen er materiaal en wetenswaardigheden over. Op de opendeurdag organiseren we een groot schoolfeest: 'Een droom van een boom'. Op die dag planten we een 'droomboom' (zomereik) midden op de speelplaats. De leerlingen stellen 'hun' boom aan de bezoekers voor tijdens een wandel- en/of fietszoektocht. De kleuters brengen nadien in de parochiezaal een gesmaakte voorstelling "In het Sprookjesbos", maar klap op de vuurpijl is de 'wereldrecord-poging' boomdansen.

Vrije Basisschool Klim-Op, Bavegem

DE BIOKLAS

Een groot deel van onze leerlingen zijn stadskinderen. Zij staan ver van de natuur. Hoog tijd om daar wat aan te doen en dus starten we met een bioklas. De bioklas werkt op vrijwillige basis. Alle leerlingen van het 4de, 5de en 6de leerjaar kunnen zich inschrijven. Dat doen ze door een creatief werkje te maken over een natuurgebonden thema. Op die manier tonen ze aan dat ze zich echt willen engageren voor de bioklas.

Twee middagen per week komt de bioklas samen in ... de bioklas of in de tuin.

Leerlingen hebben de bioklas volledig ingericht met een heuse plantenkweekbak, een palludarium, een kweekbak voor visjes, een lees- en vergaderhoek... Bij slecht weer werken we binnen. Als het warm genoeg is, trekken we naar de tuin. We betrekken de kinderen bij alle aspecten van de tuin. Ze hebben meegeholpen aan de plattegrond van de tuin. Ze bewerken de tuin, zorgen voor de kippen, bedenken manieren om het tuinmateriaal te bekostigen...

De bioklas kent een groot succes. In het schooljaar 2004-2005 hebben we ze dan ook uitgebreid. Naast de bioklas met vrijwilligers is er nu ook een vaste bioklas. De bioklas is namelijk mee opgenomen in het lessenpakket. Nu is het elke woensdag bioklas en dat voor alle klassen. Dan stekken we planten en kweken ze op, we maken gezonde granenkoeken, we doen natuurobservaties in tuin en bos, we maken een kwakquarium, wieden onkruid, spitten, zaaien en planten groenten en bloemen ...

Tandem

Van bij het begin hebben we de leerlingen betrokken bij de ontwikkeling van de bioklas. Het is een initiatief dat breder uitgroeit, mede dankzij de niet te stoppen ideeënstroom van de kinderen zelf. Er is oog en oor voor alle voorstellen die van de kinderen komen. De kinderen op hun beurt weten dat zij grotendeels zelf verantwoordelijk zijn voor de uitwerking van hun ideeën. Het is als een tandem: de leerling zit vooraan en duwt en stuurt, de begeleider zit achteraan en duwt mee.

VB Sint-Jan, Leuven

Groene ridders

In Moorslede vindt naar jaarlijkse gewoonte in de meimaand de fietsmarathon plaats. Gedurende een weekend fietst groot en klein op een afgesloten parcours. Op de omloop bevinden zich twee stempelcontroles. Er zijn heel wat deelnemers maar ook veel kijklustigen. Wie het meeste rondjes rijdt, krijgt per leeftijdscategorie een prijs. Maar er zijn ook prijzen voor de origineelste fiets, de mooist verklede deelnemer, de groep met de meeste deelnemers, de opvallendste groep...

Zie je onze groene MOS-jasjes bij de start aan het gemeentehuis? Wij zijn de kinderen van de Vrije Basisschool Moorslede en wij willen tonen dat wij een milieuvriendelijke school zijn. Daarom fietsen we als groene ridders (door weer en wind) op de fietsmarathon. Natuurlijk kapen we de prijs weg van de meest opvallende groep!

Op onze school is er een MOS-raad. Kinderen van alle klassen zetten zich in om het milieu in en rond de school te respecteren en waar het kan ook te verbeteren. Dit schooljaar werken we vooral aan het afvalprobleem. We composteren, besparen papier, sorteren en recyclen, maken een afvalstraatje, houden een zwerfvuilactie, creëren kunst met afval.... Water en verkeer kwamen ook al aan bod, maar we werken daar verder aan. Zo bestaan er waterkapiteins die de toiletten nauwkeurig in het oog houden en toezien dat de leerlingen spaarzaam met water omgaan.

We gebruiken onze fluo-jasjes dikwijls: veiligheid is belangrijk! Tijdens de speeltijd trekken groene ridders ten aanval tegen het afval.

Het kost soms veel moeite om zorgzaam met de natuur om te gaan, maar we zijn er ons van bewust dat de nood erg hoog is en dat we het best beginnen bij onszelf en voor onze eigen deur.

Straks mogen we beslissen waaraan we volgend jaar werken! Tof! Die van het zesde vinden het jammer dat ze er niet meer bij zijn!

Kinderen van de MOS-raad,
VBS Moorslede, Stationstraat 49a, 8890 Moorslede

Groot nieuws

Na de vakantie krijgt onze school er drie nieuwe bewoners bij. Ze kakelen en leggen af en toe een ei.

Rara, wie zijn zij? Het MOS-team organiseert een kleurwedstrijd voor kleuters en eerste graad. Tweede en derde graad krijgen de kans de tekstballonnen in te vullen.

BSGO Het Laerhof, Merksem,
het.laerhof@rago.be

Afvalarme picknick

In de Wevelgemse scholen kwam het voorbije schooljaar vooral het thema 'afvalpreventie' aan bod. Het gemeentebestuur was blij met de inzet van de directies, leerkrachten en leerlingen voor een schoner milieu en organiseerde daarom op donderdag 29 juni een passend slotfeest.

Massa's kinderen komen toegestroomd, te voet, per fiets of met de Lijn met de MOS-poppeleepe. Uit negen scholen van alle uithoeken van Wevelgem, zo'n 1500 kinderen.

Allen gepakt en gezakt met rugzak, brooddoos, drinkbekers en allerlei andere attributen.

Het muzikaal optreden van een theatergezelschap zorgt meteen voor de sfeer. Er wordt gezongen en gedanst. Als afsluiter zingen we het MOS-lied.

Rond de middag bouwen de 75 klassen hun eigen afvalarme picknickplaatsje in het park op. Bolderkarren met fruit en groenten, grote flessen water, grote potten groenteslaatjes en fruitslaatjes worden tevoorschijn gehaald. Sommigen hebben zelfs hun eigen kip mee om het afval ter plaatse te verwerken. Eén klas heeft een MOS-taart gebakken.

De meest originele, afvalarmste picknick krijgt een prijs. De jury, bestaande uit de burgemeester, de provinciale MOS-verantwoordelijke en verscheidene picknick-clowns, gaat op inspectie. Pas op! De picknickclowns durven ook in de zakken van de kinderen en de juf te kijken!

De hoofdprijs, een dagarrangement van vzw 'De Boot' ter waarde van 200 EUR, gaat naar de klas van meester Bert Vanhauwaert en mevrouw Christine Debaveye van de centrumschool van Wevelgem.

Het gemeentebestuur geeft alle deelnemers nog een speciaal ontworpen sticker voor op brooddoos of drinkbus, met plaats om naam en klas te noteren, zodat geen drinkbussen meer verloren zouden gaan.

Wevelgem staat volop achter het MOS-initiatief, want de jongeren zijn onze toekomst en vooral zij kunnen zorgen voor een mentaliteitswijziging, zodat onze wereld 'schoner' wordt.

Natuurpunt Wevelgem-Menen werkte mee aan dit initiatief. Het kreeg ook de steun van Tandem.

*Christine Descheemaeker,
milieudienst, cel groen Wevelgem*

AFVALARME PICKNICK

Vijfzintuigentuin

Twee jaar geleden (zie MOSTerd nr. 3 en nr. 4) begonnen we met de aanleg van een vijfzintuigentuin. Vorig jaar werd de tuin officieel geopend. We spraken toen over een "volgende fase" en ondertussen zijn we zo ver ...

Om de tuin functioneler te maken, hebben we een project ingediend bij Dynamo2 van CANON, de Cultuurcel van het departement Onderwijs (www.canoncultuurcel.be). We werken educatieve doe-opdrachten uit voor de tuin. Ons project wordt goedgekeurd.

We maken een verhaal samen met de kleuters, een verhaal om anderen te motiveren om langs het pad 12 opdrachten in verband met zintuigen en natuur uit te voeren. Daarna maken we 25 fleecetasjes om de kinderen in groepen te verdelen. Jasjes in 5 verschillende kleuren met telkens 5 voorwerpen om de 5 zintuigen weer te geven (bv. een handje, een bril ...).

We duiden de tuindoe-activiteiten aan met houten palen waarop een foto uit het verhaal en een nummer staan. Bij elke paal staat een tas met daarin een opdrachtkaart en materialen om de opdracht uit te voeren. De kinderen nemen na elke opdracht een materiaalje mee. Aan de hand daarvan evalueren we in de klas.

De kleutertjes zijn heel enthousiast. Ook andere scholen uit de buurt vinden het meer dan de moeite waard!

Wil je graag meer weten? Neem contact op met Lut Expeels, tel 09 251 09 15

Kleuterschool De Toverstaf, Gent

Oprukkend MOS in het secundair onderwijs

Energiezorg op school

Het nieuwe MOS-themapakket voor secundaire scholen 'Energiezorg Op School' komt eraan. Misschien nu net nog niet op het moment dat deze MOSterd verschijnt. Maar zeker in november. Beloofd.

Het themapakket helpt je om je engagement als MOS-school op het vlak van energie waar te maken. Het pakket is dan ook afgestemd op het MOS-stappenplan dat je o.a. terugvindt in de handleiding 'Wij zijn van het milieu' en de MOS-leidraad voor het secundair. Het pakket zit boordevol sensibilisatie- en inventarisatie-ideeën. Het zet je aan maatregelen te bepalen en uit te voeren. Een energiematrix helpt je bij het bepalen van je energiedoelstellingen. Taken voor verschillende doelgroepen op school komen aan bod: de milieuwergroep, leerlingen en leerkrachten, het technisch

personeel, de directie...

Net als *de ladder van Lansink* voor de afvalproblematiek, is de *Trias energetica* de bijbel voor energiezorg:

1. beperk de vraag naar energie
2. spreek duurzame energiebronnen aan
3. gebruik energie op een efficiënte manier

De netbeheerders stellen een energieboekhoudsysteem ter beschikking om het energieverbruik continu te controleren. MOS biedt bovendien vanaf januari 2007 ECOS aan (Energiecheck Op School): een educatieve en eenvoudige rekentabel waarmee je de school als energieverbruiker in kaart brengt. Het instrument laat ook toe de nodige conclusies te trekken en te komen tot energiebesparende maatregelen. Binnenkort gratis te downloaden via www.milieuzorgopschool.be.

Educatief materiaal MOS secundair

- ★ MOS-folder '**Zet je schrap**'
- ★ **MOS-leidraad secundair**
- ★ '**Wij zijn van het milieu**': de handleiding MOS-secundair
- ★ Milieu-audit '**Wij zijn van het milieu**' (cd-rom)
- ★ Affiches '**Zet je schrap**'
- ★ Bladwijzers '**MOS-aandachtsvelden**'
- ★ Themapakket '**Energiezorg op school**'

Je krijgt het materiaal via je provinciale MOS-begeleider(s).

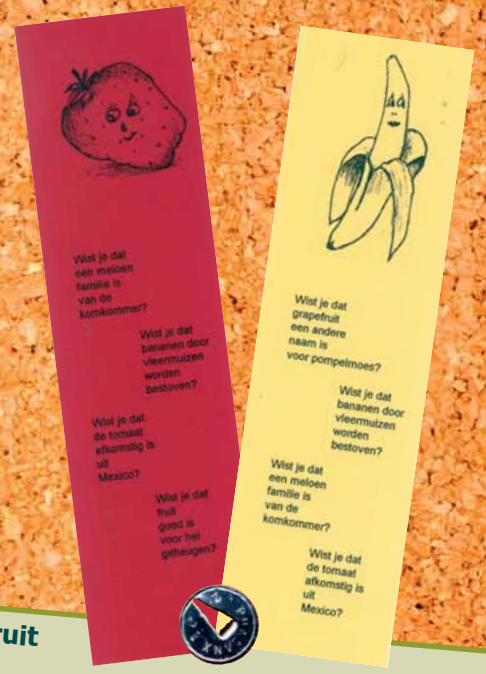
FATA MORGANA

In de milieuraad zetelen een twintigtal leerlingen van verschillende klassen. Via een enquête komen we te weten welke milieuproblemen er op school zijn en hoe de leerlingen ze zouden willen aanpakken. Oneervolle winnaar is duidelijk het afval op onze school. Tijdens een vergadering groeperen we de voorgestelde oplossingen per graad of afdeling. Om het geheel in een origineel kleedje te steken, opteren we voor de Fata Morgana formule. Onze school krijgt dan ook eind oktober hoog bezoek van een BB. De Bekende Bilzenaar Luc Appermont. Hij legt in de betrokken klassen uit wat er van hen verwacht wordt..

Uitdagingen

- ★ De eerste graad moet tegen de eerste week van mei al het afval in en rond de school volledig hebben opgeruimd.
- ★★ De afdeling mechanica en metaal helpen hierbij. Zij zorgen voor een zwerfvuilbox. Al het afval dat blijft liggen na de dagelijkse opruimbeurt verdwijnt in de zwerfvuilbox. Is de box vol? Spijtig, dan sluit ons winkeltje gedurende een aantal dagen.
- ★★★ De afdeling elektriciteit werkt meer preventief. Zij doet een milieu-audit en voorziet één lokaal volledig van energie- en milieusparende verlichting.
- ★★★★ De leerlingen van de afdeling handel en verkoop hebben aandacht voor recyclage. Zij sorteren het gebruikte papier en recycleren het als kladblokjes.
- ★★★★★ Voor de vijfde ster is de inbreng van alle leerlingen én leerkrachten van belang. Gedurende de week van 1/5 tot en met 5/5 moet het CO₂-gehalte met 1/3 verminderen. Tijdens die week komen leerlingen en leerkrachten zo veel mogelijk te voet of met de fiets naar school. Niet alleen milieuvriendelijk maar ook gezond.

GSM, Gemeentelijke Secundaire School, Munsterbilzen

Fruit

Tweemaal per jaar, in oktober en in mei, organiseert de milieuraad van Ursulinen Mechelen een fruitdag op school. We sporen dan iedereen aan vers fruit te eten, gezond en afvalarm! Aan de schoolpoort hangt een groot spandoek, overal promoten knalgele affiches de verkoop van vers fruit op de speelplaats. Alle klassen doen mee aan de fruitquiz. We delen bladwijzers met wist-je-datjes over fruit uit en de leraars bouwen deze dag het thema "fruit" in hun lessen in. We spelen een "fruit-memory game" met de leraar Engels en tijdens de les chemie bestuderen de leerlingen de chemische eigenschappen van appelsiensap. In de les biologie zaaien we appelpitjes en in de les fysica blijken enkele citroenen in staat een lampje te doen branden.

Ursulinen, Mechelen

Deze vijfing, ons groot geluk.

Truus, Trees, Truda, Trui en Trinus

Fiere peter: Pouls Leon
 Trotse meter: Langens Jacqueline

Gewicht: 8 kg (opgeteld)
 Lengte: 200 cm (opgestapeld)

Een bezoekje? Bij Maria
 Kloosterstraat 14, Kinrooi
 Kadotip: groenafval

Instituut Heilig Graf, Kinrooi

Startdag

De groene startdag eind september is een succes. De school staat even stil bij het milieu met extra aandacht voor de besparing van energie en papier. De leerlingen komen zo veel mogelijk in het groen gekleed naar school. Zeven klassen van de middenschool zijn volledig in het groen en hebben dan ook een lekkere appelcake verdiend. Het greenteam bezorgt aan elke klas én aan het personeel een groot blad van een eik, een beuk of een andere boom. Op die bladeren kan elke klas onder de vorm van een slogan of gedicht neerschrijven hoe zij willen bijdragen aan een beter leefmilieu. De bladeren worden per jaar verzameld in een boom. De leerlingen van de tweede graad verven de boomstammen. In het PO-lokaal tekenen de leerlingen van de eerste graad paddestoelen en vlindertjes. In de loop van de dag plaatst het Greenteam de bomen in de verschillende gebouwen van de school. De bomententoonstelling herinnert iedereen een jaar lang aan de groene voornemens en biedt ideeën en suggesties om aan de slag te gaan!

Heilig Hart Van Maria Instituut, Berlaar

Toos

Karel Sauwens, Provinciale Middenschool Diepenbeek

Een breed draagvlak

"Jullie school is een vuile school". Het was een verwijt dat kon tellen. Zeker voor een nijverheidstechnische school die met negatieve vooroordelen en een imago probleem te kampen heeft. Nochtans zijn er 5 poetsvrouwen en is er een werkman die instaat voor de netheid van de speelplaats en de afvalverwijdering. Alles lijkt geregeld. Zelf moeten we ons nergens iets van aan trekken. Of...zit daar juist het probleem? Hebben we de netheid van de school, de zorg voor de omgeving van ons weggeschoven?

Probleem benoemd. Een milieubeleid heeft enkel kans op slagen als het een zorg is voor iedereen. En dat heeft zo zijn consequenties. Het betekent dat alle geledingen van de school betrokken moeten worden bij het milieubeleid, zich mee verantwoordelijk moeten voelen. Het betekent ook dat het milieubeleid op elk moment, bij elke stap, zichtbaar en blijvend herkenbaar moet zijn voor alle betrokkenen. De stappen van het milieubeleid moeten doelgericht en gefaseerd zijn. Gedragen door een visie. En die visie moet vorm krijgen door acties.

Alles op zijn tijd, niet lopen voor je kunt stappen. Organisch groeiend. Een breed uitgezet plan, maar met ruimte voor aanpassing en nieuwe wendingen. Pragmatisch, maar consequent. Durven schrappen en bijsturen. Durven fouten en mislukkingen toegeven. Lerend met een kritische reflectie. Milieubeleid vraagt tijd. Attitudes veranderen je niet zomaar. De werkgroep milieuzorg pakt dan ook eerst het afvalprobleem aan. Samen met leerlingen, leerkrachten en onderhoudspersoneel voeren we een beurtroelsysteem in voor klassen en speelplaats. We vergeten niet alle leerlingen en het personeel op de hoogte te brengen. We organiseren een affichecampagne "Mijn school, een nette school". We reorganiseren magazijn en containerparken om de afvalberg onder controle te krijgen en afval te vermijden. Samen met scholen uit Terneuzen, Vlissingen en Zottegem nemen we deel aan het project "De duurzame school". De werkgroep "duurzaam (ver)bouwen" formuleert voorstellen en tekent plannen uit. Leerlingen en leerkrachten verbouwen de refter tot een eigentijds schoolrestraurant met milieuvriendelijke drankautomaten.

Een aftands atelier renoveren we samen met leerlingen. Het krijgt een nieuwe bestemming als ontspanningsruimte. De werkgroep "mobiliteit" houdt een enquête over woon-werk verkeer. We organiseren een fietsactie voor de eerste graad. In de afdeling hout loopt de actie "duurzaam hout". We renoveren en herorganiseren de speelplaats en de binnenruimte voor de tweede graad. De leerlingen toveren de fietsenkelder om in een heldere graffiti fietsenbergplaats. De werkgroep "energie" brengt het volledige energiegebruik van de school in kaart en formuleert voorstellen tot besparing. We organiseren een gezond ontbijt, doen mee met "verdraaide wereld" en regelen een leerlingenuitwisseling met Gambia. Een onvolledig overzicht. Maar we hebben ondertussen de 3 logo's verdiend.

Dirk Lamote, VTI Oostende

Coco Flanel en de Dikke Trui

Het zou de titel kunnen zijn van een stripverhaal maar dat is het niet. Het had die 16de februari wel iets met "strippen" te maken: een verhaal van veel en weinig kleren en veel ambiance. De dag is niet toevallig gekozen. Op 16 februari ging het Kyotoverdrag van kracht. Het verdrag moet de uitstoot van broeikasgassen doen dalen om zo de opwarming van de aarde af te remmen.

Milieu kan best wel "cool" en "keitof" zijn. Dat hebben we bewezen! Op dikke-truiendag zetten we de verwarming op een laag pitje. De (klassieke) warme chocolademelk en warme pannenkoeken, verkocht door de milieuwergroep, zorgen voor innerlijke warmte. De doelstellingen van de show voor de eerste graad zijn dubbel: enerzijds informatie aanbieden en anderzijds milieu positief benaderen.

We kiezen ook Miss en Mister Michelin Mater Salvatoris 2006, de leerling die de meeste kledingstukken draagt. Mister Michelin Mater Salvatoris heeft maar liefst 75 kledingstukken aan. De leerlingen van 6TW (de groep HOT, wordt het immers niet warmer?) brengen nog een leuk stripnummer. Op www.matersalvatoris.be kun je bij "activiteiten" een uitgebreide fotoreportage terugvinden van onze dikke-truiendag.

Philiput, Mater Salvatoris Instituut, Kapellen

Kunst

We willen de tuin een meerwaarde geven op educatief gebied. Er gebeurt onderzoek van de bomen (groei, kwaliteit, bladvorming...) door de leerlingen van de afdeling houtbewerking. De aanplanting van struiken, grassen en heesters staat in functie van voedsel voor vogels en insecten: boeiend materiaal voor de lessen biologie... Er zijn 10 betonnen zuilen waarop we kunstwerken kunnen plaatsen. Intern hebben wij alvast de eerste stap gezet door een kunstproject op te starten met leerlingen uit het 3e jaar Basismechanica BSO. O.l.v. Lucas Van Haegenborgh, een kunstenaar uit Oosterzele, hebben zij gedurende een hele week gewerkt aan de realisatie van verschillende kunstwerken uit metaal. Dat project kreeg de steun van CANON (www.canoncultuurcel.be). Onze MOS-ploegen hebben een verzameling van bomen, planten, grassen en heesters geplant, in totaal meer dan 2000 stuks over een lengte van 70 m. Er groeit ook meer dan 100 m. haagbeuk. Op 22 april 2006 opent de directeur onze tuin officieel door een tak door te zagen. Hij krijgt assistentie van enkele MOS-leden

Tsing! Tsing

Zeven goede redenen om spaarzaam te zijn en gratis kraantjeswater te drinken:
Maak de vergelijking! Spaar je frisdrankgeld uit... en drink water. Zes bonnetjes frisdrank = € 2,5
Het effect na 1 week:

1. je kunt al 17 -en een kwart- sms'jes sturen
2. op een saai vrijdagavond kun je naar de plaatselijke chirofuif trekken
3. smul van een vers krentenbrood in plaats van je buik te vullen met kleverige troep

Het effect na 3 weken:

4. je spaarde nu al genoeg om eender welke film te gaan bewonderen
5. je kunt je een nieuw t-shirt aanschaffen

Het effect na 10 weken:

6. Tsing! Tsing! Na tien weken heb je al een ticket naar een pretpark uitgespaard! (Tenzij je kleiner bent dan 1m40, want dan moet je maar 8 weken wachten.)
7. Als je vroeger een hardnekkige frisdrank-hoolligan was, dan ben je nu op zijn minst een kilo lichter!

Instituut Agnetendal, Peer

EDUCATIEVE KUNSTTUIN

Eind september 2003 krijgt de MOS-verantwoordelijke een folder van het Aardgasnatuurfonds in handen. Een school die gelegen is in sterk verstedelijkt gebied kan een project indienen om de school van groen te voorzien. De geselecteerde scholen kunnen rekenen op subsidiëring. Het idee groeit om op het braakliggend terrein dat rond ons voetbalveld ligt, een tuin aan te leggen. De directie keurt ons voorstel goed en we zoeken contact met een tuinarchitect. We stellen een eerste dossier op en sturen het naar Brussel. Op 9 februari 2004 meldt men ons dat het project geselecteerd is voor de tweede fase. Het dossier wordt bijgestuurd en verfijnd. In juni 2004 krijgen we bericht dat ons project wordt aanvaard. Op 14 oktober 2004 gaan we naar Brussel voor de proclamatie. Vanaf nu kunnen de werkzaamheden starten. We zoeken zowel extern als intern naar partners. Extern vinden we die onder de leveranciers aan de school en het stadsbestuur. Intern kunnen we terecht bij de verschillende afdelingen. De technische dienst van de stad voert de graafwerken uit en brengt teelaarde aan. De afdeling bouw van het VTI Roeselare giet de betonnen zuilen. De afdelingen hout en mechanica van onze school maken de bekistingelementen. De afdeling elektriciteit staat in voor de verlichting van de zuilen. De MOS-teams uit beide scholen (VTI 1 en 2) voeren alle aanplantingwerken en de voorbereiding ervan uit.

Toekomst

We maken een onderhoudsplan voor de tuin op dat loopt over een volledig schooljaar. De MOS-jongeren voeren alle onderhoudswerken uit. We hopen de tuin nog te kunnen uitbreiden met drie afzonderlijke projecten. We beschikken over een geklasseerde Vaubant-vestingmuur die we willen restaureren. We willen een sneukelstraatje aanplanten met allemaal eetbare vruchten. In het verlengde van de aangelegde educatieve kunsttuin hebben we nog een site met een lengte van ongeveer 40 m. Ook dit deel willen we aanpakken. De muur van de lasserij-automechanica willen we laten begroeien met aangepaste klimplanten. Dat project voeren we uit met medewerking van de natuurcel van de provincie West-Vlaanderen. De adviezen zijn al binnen. In september 2006 starten we met de aanleg van een kruidentuin in VTI 1. Alle voorbereidende werken zijn al achter de rug. De meer dan 30 leden van ons MOS-team weten wat hen te wachten staat.

VTI, Menen

POSTERS ONTWERPEN

Onze school is sinds oktober 2004 MOS-school. De school heeft ondertussen niet stilgezeten. In 2005 behalen we het eerste logo. In het kader van de dikke-truendag geven de leerkrachten de opdracht aan de leerlingen van het 4e jaar Beeldende en Architecturale Vorming B om een poster te ontwerpen. Het ontwerp moet algemeen zijn zodat de poster een heel jaar lang kan meegaan. De poster moet in het teken staan van energiebesparing en het beperken van CO₂-uitstoot. De poster kunt tonen hoe je zuinig met energie kunt omgaan. Het is de bedoeling om alle leerlingen in de Kunsthumaniora - en eventueel in andere Limburgse scholen - te sensibiliseren. De leerlingen zijn vrij het ontwerp alleen of in groep te maken. Ze mogen zelf kiezen of ze de posters digitaal (op computer) of manueel (op papier) uitwerken. Het Limburgse MOS-team krijgt de moeilijke taak om twee winnaars te kiezen. Na zorgvuldig beraad is de keuze gevallen op een poster van Loes Van De Put en een groepswerk van Ken Sody, Tine Teunkens en Christophe Vermijlen.

Wit op zwart

Ken Sody: "Ons eerste ontwerp was een grote zon met in het midden een batterij. Dat leek in het begin best wel een goed idee, maar na een tijdje begonnen we het meer en meer cliché te vinden.

We werkten een nieuw idee uit. Een poster met een donkere stad en de slogan: 'Doe het licht uit en laat de zon schijnen'.

De volgende stap was dan een ideale foto vinden. Eerst zochten we op het internet, maar dat gaf 2 problemen, nl. plagiaat en het formaat van de foto. Dus gingen we zelf foto's trekken.

's Morgens vroeg van op de 11de verdieping van een gebouw heb ik een reeks foto's gemaakt van onze stad, Hasselt. Ik wou een eenvoudige, maar opvallende poster die jongeren aanspreekt en koos daarom voor een witte tekst op een zwarte achtergrond, simpel maar doeltreffend! De kleurenfoto die op een aparte manier werd bewerkt, zorgt voor de levendige toets en een bepaalde sfeer.

Ik vond dit een leuke opdracht en had hierdoor al een voorproefje van de richting die ik binnen enkele jaren wil volgen, nl. reclamevormgeving."

Provinciale Secundaire School voor Kunstonderwijs, Hasselt

ZAVO Zaventem 2005-2006

HOE HAAL JE EEN EERSTE LOGO?

Het begin

Op de eerste schooldag vernemen we dat er nieuwe vakken bijkomen. Onder andere het vak "projectuur": één uur per week werken aan een project. De vakleerkracht stelt ons het "MOS-project" voor. We krijgen uitleg over MOS en wat er van ons wordt verwacht. De bedoeling van het project is om op het einde van het schooljaar het eerste logo te behalen. Een aantal leerlingen neemt de gekregen informatie grondig door. Zij brengen de rest van de klas op de hoogte. De hele klas gaat akkoord om aan het project te werken ook al vijfde jaar secundair onderwijs, vormen vanaf dan officieel de milieugroep van onze school. Er zijn goede afspraken nodig. En iemand moet de vergaderingen voorbereiden en leiden in contact opnemen met de MOS-begeleider. Daarom kiezen we een voorzitter. Het wordt Natalie die ook lid is van de leerlingenraad. Als ondervoorzitter kiezen we Yaël.

Sensibilisatie

We moeten niet alleen trachten de leerlingen te informeren, het is ook belangrijk dat we ze overtuigen om mee te werken. Zonder hun hulp kunnen we immers niet verder. Om de leerlingen te sensibiliseren en te stimuleren om mee te werken, besluiten we hen op voorhand te bedanken voor hun goede wil. Over hoe we de leerlingen kunnen motiveren, houden we een klassikaal gesprek. We zoeken een geschenk dat verband houdt met 'milieu'.

De oplossing ligt voor de hand: een stuk fruit! We gaan appels uitdelen. Hoe pakken we dat praktisch aan?

Hoe geraken we aan fruit? We vragen raad aan de directeur. Hij gaat akkoord met ons voorstel en staat achter ons. Hij bestelt het fruit op kosten van de school.

Leden van de milieugroep brengen de andere leerlingen op de hoogte van het project tijdens de middagpauze in de refter.

Wanneer ze de refter verlaten, krijgen ze bovendien een appel. Ook de technische en beroepsklassen, een paar straten verder, krijgen uitleg en appel. We plaatsen een tekst over het project op de schoolwebsite en in het schoolkrantje. Zo informeren we o.a. ook de ouders. We hangen MOS-affiches op.

Ondersteuning

Na enkele vergaderingen neemt de voorzitter contact op met de MOS-begeleider. Hij komt ons meer informatie geven op 10 november 2005. Hij beantwoordt onze vragen en geeft enkele nuttige tips en voorbeelden. Na een rondleiding in de school zien we aan welke thema's we kunnen werken. Zowel afval, verkeer en water- en energieverbruik zijn op onze school aan verbetering toe. Om na te gaan wat de leerlingen het belangrijkste probleem vinden, willen we een enquête organiseren. Wanneer we weten welk thema de leerlingen verkiezen, kunnen we acties ondernemen. Om die enquête aan te kondigen is er wel een originele actie nodig.

Milieu-audit

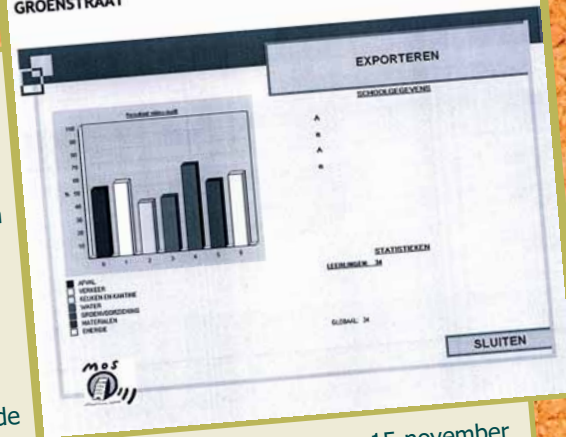
We willen de mening kennen van alle leerlingen en leerkrachten. We besluiten dan ook om de enquête te laten invullen door leerlingen en leerkrachten van beide vestigingen. Het is voor ons belangrijk dat we ieders mening weten. Want we werken samen als één school. We gebruiken hiervoor het milieu-audit-computerprogramma van MOS "Wij zijn van het milieu".

Enkele leerlingen van 5ASO vragen uitleg aan de ICT-coördinator. Hoe kunnen we dit op een makkelijke en efficiënte manier doen? Hoe kunnen we alle leerlingen bereiken in beide vestigingen, zonder al te veel les af te snoepen? Hij vertelt ons dat we best in elke vestiging een computerlokaal innemen en op elke computer apart de milieu-audit installeren.

Twee groepen van drie leerlingen installeren in beide vestigingen de enquête op de computers en starten het programma op voor alle leerlingen. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de goede orde zodat de leerlingen in een vlot tempo hun enquête kunnen invullen. Dat gebeurt op 15 november 2005. We brengen de leerkrachten op voorhand op de hoogte van het tijdstip waarop zij met hun leerlingen naar de computerklas moeten gaan. Dat gebeurt allemaal op een correcte manier. Soms zijn er wel te lange wachttijden en er ontstaan enkele problemen. In de Groenstraat is er iets met de instellingen van de computers en in de Hoogstraat blijken niet alle leerlingen de enquête te hebben ingevuld.

Om de representativiteit van onze steekproef te garanderen, hebben we niet alle resultaten gebruikt. Maar we hebben toch een duidelijk beeld van de mening van de leerlingen uit alle jaren en alle richtingen. De grafieken tonen dat er geen duidelijke keuze gemaakt wordt voor afval, verkeer, water, energie, materialen, groenvoorziening of keuken & kantine. Alles scoort ongeveer identiek in beide vestigingen. Dat hebben we voorgelegd op de volgende vergadering. Na een lange discussie, hakken we dan maar zelf de knoop door: het wordt afval.

GROENSTRAAT

Sensibilisatie

ZAVO produceert veel afval. We organiseren een actie waarmee we de leerlingen met hun neus op de feiten willen drukken. We verzamelen het afval van een hele week op één hoop. We zien de afvalberg elke dag toenemen. Resultaat: de leerlingen willen samenwerken en hun deel bijdragen aan onze actie.

Communicatie

De pers heeft interesse voor ons project en schrijft een artikel voor de plaatselijke krant. Ze nemen een foto van onze afvalberg. Zo zien ook de mensen buiten de school dat de leerlingen niet erg milieubewust zijn. Dat is tegelijk een stimulans voor andere scholen om zich in te zetten voor een betere milieuzorg op hun school.

Metten is weten

Als we de afvalberg wegen en sorteren, stellen we vast dat we te veel blikjes en plastic produceren. Dat blijkt een groot knelpunt te zijn: 57,7 kg plastic en 35,2 kg blikjes op één week. We stellen vast dat er in de leraarskamer te veel plastic bekertjes worden gebruikt en dat de leerkrachten niet erg zuinig met papier omgaan: ze maken veel fotokopieën. Leerlingen gebruiken dan weer dikwijls aluminiumfolie om hun boterhammen te verpakken, in plaats van een brooddoos. We komen ook te weten dat de leerlingen zeer slecht sorteren en niet weten hoe ze dat correct moeten doen! De snoepjes en koekjes van de snoepautomaat zijn elk apart verpakt, wat voor heel veel restafval zorgt! Ook op het gebied van schoonmaakmiddelen wordt er op onze school niet aan het milieu gedacht. De producten zijn niet biologisch afbreekbaar. Ook de leerlingen die kookles volgen, produceren veel afval. Daar moet duidelijk iets aan gedaan worden. Met al deze punten zullen we dus rekening moeten houden, willen we milieubewuster worden en ons doel bereiken. Slagen zullen we enkel door de medewerking van alle leerlingen van de school. Op de eerste plaats willen we ervoor zorgen dat alle schoolleden duidelijk weten hoe ze moeten sorteren. We willen dat ze meer aan het milieu gaan denken. In een volgende MOSterd lees je welke acties de leerlingen hebben bedacht om de knelpunten aan te pakken.

ZAVO, Zaventems Vrij Onderwijs, Hoogstraat 3 en Groenstraat 13, Zaventem

Oprukkend MOS

in de provincies

MOS rukt op.

Het voorbije schooljaar halen 426 scholen een logo: 322 basisscholen, 101 secundaire scholen en 3 hogescholen. Voor de periode 1998-2006 levert dat al een indrukwekkend getal op: 1195 scholen

(22,8%) van de 5225 scholen (vestigingsplaatsen) in Vlaanderen hebben een logo gekregen. Dat is 46,6% van het aantal MOS-scholen. 623 haalden het eerste logo, 380 het tweede en 192 het derde logo. Uiteraard worden scholen die een derde logo behaalden hierbij niet meer geteld als logo 2-scholen en de scholen die een tweede logo hebben, niet meer als logo 1.

LOGOSCHOLEN 2006				
BASIS	logo 1	logo 2	logo 3	totaal
ANT	27	24	12	63
LIM	26	27	8	61
OVL	39	34	12	85
VBR	20	12	3	35
WVL	29	22	14	65
BRU	10	2	1	13
totaal	151	121	50	322
SEC.	logo 1	logo 2	logo 3	totaal
ANT	13	8	3	24
LIM	5	12	3	20
OVL	16	1	3	20
VBR	11	3	2	16
WVL	12	3	5	20
BRU	0	1	0	1
totaal	57	28	16	101
HOG.	logo 1	logo 2	logo 3	totaal
ANT	0	0	0	0
LIM	2	1	0	3
OVL	0	0	0	0
VBR	0	0	0	0
WVL	0	0	0	0
BRU	0	0	0	0
totaal	2	1	0	3
TOTAAL	210	150	66	426

LOGOSCHOLEN 1998-2006			
logo 1	logo 2	logo 3	totaal
65	35	23	123
88	65	9	162
78	59	42	179
63	17	5	85
102	84	28	214
18	5	1	24
414	265	108	787
logo 1	logo 2	logo 3	totaal
47	24	15	86
20	25	13	58
52	25	16	93
38	10	13	61
37	25	25	87
9	3	1	13
203	112	83	398
logo 1	logo 2	logo 3	totaal
2	0	0	2
2	1	0	3
0	0	0	0
1	1	1	3
1	1	0	2
0	0	0	0
6	3	1	10
623	380	192	1195

Van de 126 logo 3-scholen die we vorig schooljaar telden, stelden er zich 56 kandidaat voor de groene vlag van Eco-Schools. Midden oktober moeten zij hun evaluatieformulier ingestuurd hebben en in maart volgend schooljaar beslist een

jury of ze de groene vlag verdienen. Alle andere logo 3-scholen krijgen binnenkort (opnieuw) informatie over de groene vlagvoorwaarden en het Linking and Itinerary Project van Eco-schools.

Antwerpen

NIEUWE MOSSER(TJE)S

Sinds januari 2006 tekenden 26 nieuwe scholen een milieubeleidsverklaring en sprongen zo mee op de MOS-kar. Dat brengt het totale aantal MOS-scholen in Antwerpen op 296 basisscholen en 181 secundaire scholen.

Het Antwerpse MOS-team moet het tijdelijk stellen zonder Elke Hermans (begeleidster BaO) en Veerle Moons (begeleidster SO). Zij hebben er allebei een tweede kindje bij.

Maar niet getreurd. Twee fantastische meiden staan Katrien Hoeylaerts (begeleider BaO) in deze periode bij: Veerle Lievens staat mee in voor de begeleiding van de basisscholen en Sara Coessens neemt de secundaire- en hogescholen voor haar rekening.

IN DE WOLKEN

Ben je op zoek naar uitleenbare materialen voor proefjes over lucht en weer? Vanaf november kun je terecht in het PIME en vier andere uitleenposten in de provincie Antwerpen. De medewerkers van het PIME en ANNET (Antwerps netwerk voor natuur- en milieueducatie) ontwikkelden de koffer voor de doelgroep 10-14-jarigen (3de graad basisonderwijs, 1ste graad secundair). Leerlingen kunnen via proefjes de luchtkwaliteit onderzoeken. Is de regen nog zuur? Zitten er veel stofdeeltjes in de lucht? Wat is smog, ozon of het broeikaseffect? Ze kunnen ook zelf wolkjes maken, donder en bliksem nabootsen en zonne- en windenergie opwekken.

De koffer is beschikbaar vanaf 1 november 2006. Uitleenvoorwaarden en uitleenposten zijn dezelfde als voor de andere veldkoffers, zie www.pime.be (rubriek uitleendienst), Mechelsesteenweg 365, 2500 Lier, 015 31 95 11, info@pime.provant.be

BOUWEN AAN DE TOEKOMST

Met het nieuwe programma Bouwen aan de toekomst daagt het PIME jongeren uit om een duurzaam huis te ontwerpen. Via opdrachten over de thema's compost, geluid, zonne-energie, windenergie en zuiver water, maken de leerlingen kennis met milieu- en portemonneevriendelijke technologieën. Ze leren zich wapenen om bewuste keuzes te maken. De leerlingen mogen dromen over hun eigen huisje met tuintje. Ze richten zelf hun toekomstige huis in en we stimuleren hen uiteraard om milieuvriendelijk te werk te gaan, rekening houdend met de praktische en financiële kant. Het samengestelde bouwplan gaat achteraf

mee naar de klas en we rekenen op de leerkrachten om samen met de leerlingen verder te bouwen aan het plan en een duurzame toekomst. Bouwen aan de toekomst duurt minimaal 2 uur en is bestemd voor de leerlingen van 4, 5 en 6 ASO en TSO.

Met dit programma bieden we mogelijkheden om vakoverschrijdende eindtermen milieueducatie, burgerzin, leren leren en sociale vaardigheden te realiseren, naast uiteraard ook vakgebonden eindtermen zoals natuurwetenschappen. Het programma past binnen het kader van MOS, Vrije Ruimte en geïntegreerde proeven.

(H)EERLIJK DUURT HET LANGST

Vanaf november 2006 biedt het PIME een nieuwe formule aan over duurzame voeding voor leerlingen van de *derde graad secundair onderwijs*.

Het spel "(h)eerlijk duurt het langst!" is ontwikkeld door medewerkers van Kleur Bekennen, Milieuzorg Op School, het PIME, de Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze VELT en Oxfam-Wereldwinkels.

Het is een discussiespel over bewuster omgaan met voeding en drank. De opdrachten zijn gebaseerd op de duurzaamheidscriteria van www.milieukoopwijzer.be: afvalarm, biologisch, vrij van genetisch gemanipuleerde organismen, eerlijk, vleesarm, seizoens- en streekgebonden en energiezuinig. De deelnemers discussiëren over die criteria en ontdekken hoe ze via hun eigen consumptiegewoontes kunnen bijdragen aan een duurzamere samenleving.

(H)eerlijk duurt het langst! kan met 16-18-jarigen in het PIME gespeeld worden onder begeleiding van een gids. Het vormt een mooie aanvulling op een rondleiding in de interactieve tentoonstelling "Straffe kost" want het vertaalt de principes van duurzame voeding nog concreter naar de praktijk. Reken op een halve dag voor deze combinatie. Het spel is ook digitaal te verkrijgen. Je kunt het ook zelf begeleiden op school. Je kunt handleiding, spelbord en fiches downloaden via www.pime.be (rubriek documentatiecentrum) of je kunt een versie op cd-rom aanvragen (tegen onkostenvergoeding € 3) via e-mail. karin.keustermans@pime.provant.be of tel. 015/30 61 28.

NETWERKDAG

Jaarlijks organiseert ANNET - Antwerps netwerk natuur- en milieueducatie - een vormings- en ontmoetingsmoment voor mensen uit de sector én voor alle geïnteresseerden.

De netwerkdag van 2006 staat volledig in het teken van *creativiteit*. We starten 's morgens met een boeiende en uiteraard creatieve kennismaking. Na de eerste werkwinkel en de broodjesmaaltijd is het tijd om de benen te strekken in het prachtige domein. Na de middag staat er nog de tweede werkwinkel op het programma en we sluiten onze creatieve dag af met een drankje.

Je kunt zelf bepalen aan welke twee werkwinkels je wilt deelnemen door de juiste code op te geven bij de inschrijving.

Code Na: Creatief omgaan met de natuur - begeleiding: natuureducatief centrum De Vroente

Tijdens de werkwinkel ga je zelf creatief aan de slag en maak je natuurschilderijen of kijkdozen. De zintuigentas biedt inspiratie voor natuurbeleving met al je zintuigen. En de rommeltafel vol spulletjes nodigt uit tot buitenwerk. In kleine groepjes ontwikkel je met de prikkelmaterialen een eenvoudige natuuractiviteit.

Code Gi: Creativiteit stimuleren tijdens gidsbeurt of les - begeleiding: Kalos vzw

Je ontdekt aan de hand van praktische oefeningen hoe je kunt ingrijpen om creatief gedrag te stimuleren bij deelnemers aan je gidsbeurt of les.

Je krijgt inzicht in het creatieve proces en leert het proces stap voor stap op te bouwen.

Code Cu: Creatief omgaan met andere culturen - begeleiding: Doedèskadèn vzw

Hebben andere culturen een andere kijk op natuur? Doedèskadèn deed een kleinschalig onderzoek over beleving van de natuur bij andere culturen en met deze resultaten gaan we aan de slag. Aan de hand van vragen en stellingen ontdekken we verschillen én gelijkenissen. We krijgen methodieken aangereikt om hierop in te spelen.

Datum:

zaterdag 2 december 2006 van 9 u tot 15.15 u

Plaats:

*Provinciaal Instituut Sint-Godelieve, vestiging Rivierenhof, Turnhoutsebaan 250, 2100 Deurne
Kostprijs: € 5 voor de broodjesmaaltijd, ter plaatse te betalen*

Inschrijving: voor 20/11, via tel. 015 30 61 24, jan.vanhoof@pime.provant.be met vermelding van 'naam + 2/12 + code keuze 1 + code keuze 2'

Brussel

MOS GROEIT

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest halen 10 basisscholen het eerste, 2 het tweede en 1 het derde logo. In het secundair onderwijs krijgt 1 school het tweede logo. Dat brengt het totale aantal logoscholen sinds 1998 in het basisonderwijs op 24, in het secundair op 13.

SAMENWERKING

MOS werkt in Brussel complementair samen met organisaties uit het Brusselse gewest zoals, NMe-link (GREEN), ABEA (Het Brussels energie agentschap), BIM (Brussels Instituut voor Milieubeheer) en het Nascholingscentrum, het Brussels Lokaal Gezondheidsoverleg, Kleur Bekennen en Taalvaart (Vlaamse Gemeenschapscommissie - VGC).

Die samenwerking verloopt op verschillende vlakken, o.a. voor de organisatie van trefdagen, infomomenten, en bijscholingen. Tijdens het schooljaar 2006-2007 werken we op de ingeslagen weg verder.

MOS en NMe-Link ondersteunen de scholen bij de uitbouw van hun milieuprojecten. Financiële ondersteuning van een project is mogelijk via de VGC, directie onderwijs. Projecten voor het tweede of derde trimester kun je nog tot 15 november insturen (A of B-projecten).

Informatie: <http://bop.vgc.be/onderwijs/subsidieboek/protoelichting.html>

Begin 2007 organiseren MOS, NMe-Link, Kleur Bekennen en het Brussels Lokaal Gezondheidsoverleg opnieuw een thematische pedagogische studiedag.

In samenwerking met de andere provincies staat ook een studiedag 'milieuzorg in het BuSO en BuLO' op het programma (voorziene datum 8 november 2006 - hou de digiMOS in het oog!) ABEA, i.s.m. MOS, richt opnieuw het Feedu-project (energie-educatie) in. Vorig jaar volgden 5 pilootscholen drie sessies.

MINI-ONDERNEMING IN BRUSSELSE BASISCHOOL

In het kader van het Feedu/MOS-project heeft de basisschool Floralia van Sint-Lambrechts-Woluwe een project uitgewerkt i.v.m. energiebesparing. De leerlingen van het zesde leerjaar hebben een mini-onderneming opgericht om spaarlampen te verkopen. Het initiatief ging niet ongemerkt voorbij: de mini-onderneming werd laureaat van de 'Kamer van Koophandel' en won een aanzienlijke prijs! Het initiatief kreeg nog meer uitstraling door het bezoek van prins Laurent.

"We hebben voor dit project gekozen omdat de kinderen zo kunnen leren hoe ze zuinig met energie moeten omspringen. Om dat kracht bij te zetten, hebben we een tienpuntenplan opgesteld. En we zijn ook spaarlampen gaan verkopen om het aan een groter publiek bekend te maken." Dat zegt leraar Jan Gennez.

Limburg

MOS GROEIT

In de provincie Limburg halen 26 basisscholen het eerste, 27 het tweede en 8 het derde logo. In het secundair onderwijs krijgen 5 scholen het eerste, 12 het tweede en 3 het derde logo. Als enige provincie haalt Limburg nog enkele hogescholen binnen: 2 hogescholen halen het eerste en 1 het tweede logo. Het totaal aantal logoscholen sinds 1998 is in Limburg nu 223.

LIKONA JAARBOEK

Voor het 15de jaar maakt LIKONA (Limburgse koepel voor natuurstudie) in zijn jaarboek een balans op van de toestand van de Limburgse natuur. Omdat in maart dit jaar het Nationaal Park Hoge Kempen (NPHK), het eerste nationaal

park in Vlaanderen, het levenslicht zag, brengt het jaarboek de bestaande kennis over de natuurwaarden van het nieuwe park anno 2005 bij mekaar.

Zoals altijd bevat ook dit jaarboek een bespreking van meer dan tachtig publicaties over de meest uiteenlopende aspecten van natuurstudie in Limburg. Het jaarboek (160 p.) is mooi vormgegeven met talrijke kleurenfoto's en duidelijke, overzichtelijke schema's en tabellen.

Je kunt het jaarboek bestellen. Schrijf € 10 over op rekeningnummer 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten, Domein Bokrijk, 3600 Genk met de vermelding 'LIKONA Jaarboek 2005'.

De vorige jaarboeken zijn nog in voorraad voor wie zijn/haar reeks wil vervolledigen. LIKONA-secretariaat, Provinciaal Natuurcentrum, Het Groene Huis, Domein Bokrijk, 3600 Genk tel. 011 26 54 62, fax 011 26 54 55, likona@limburg.be

INSECTEN IN DE SCHIJNWERPERS

Een speelse en interactieve tentoonstelling vanaf 8 jaar in het bezoekerscentrum van het domein Nieuwenhoven (Sint-Truiden).

Insecten kun je niet wegdenken uit ons dagelijks leven. Veel van die diertjes zijn bovendien ongelooflijk mooi en hebben vaak intrigerende gewoontes en leefwijzen.

Na een korte kennismaking met inheemse insecten leer je meer over de bouw en de functie van de verschillende lichaamsonderdelen en de verscheidenheid aan voedingswijzen.

Naast een beperkt stukje theoretische achtergrond kun je heel wat elementen zelf ervaren door te kijken, voelen, luisteren en ruiken.

Je kunt zelf uitproberen hoe insecten hun partner lokken.

Je kunt de wereld bekijken door de ogen van een insect en ontdekken wat er juist gebeurt als een insect een bloem bezoekt. Je maakt kennis met kleurrijke groepen zoals vlinders, libellen en andere vliesvleugeligen en met de geliefde lieveheersbeestjes. Doorheen de tentoonstelling worden insecten uit stripverhalen vergeleken met hun echte broers en zussen.

Een bezoekje aan de tentoonstelling past perfect in MOS in het thema 'Natuur Op School' of 'Groenvoorziening'.

Je krijgt bovendien heel wat boeiende en praktische tips om insecten een handje te helpen in je eigen (school)tuin.

WAAR:

Provinciaal Domein Nieuwenhoven, Bezoekerscentrum, Hasseltsesteenweg z/n, 3800 Sint-Truiden

WANNEER:

van 13 september tot en met 5 november 2006

OPENINGSUREN: weekdays van 9 tot 17 uur, weekend en feestdagen van 10 tot 18 uur (oktober en november tot 17 uur)

SCHOOLBEZOEKEN

➔ € 25 voor een rondleiding van 2 uur door een natuurgids (max. 25 personen)

➔ € 25 voor een rondleiding van 1 uur aangevuld met een geleide themawandeling (mieren of bijen of insecten algemeen) van 1 uur.

Prijs inclusief ontdekboekjes vanaf 2e graad lager onderwijs tot 2e graad secundair onderwijs
Informatie en reservatie gids: Tel. 011 68 79 81 - fax 011 68 61 31, nieuwenhoven@limburg.be

LIMNET-CONTACTDAG

Op zaterdag 18 november 2006 vindt in de Universiteit Hasselt de derde contactdag plaats van

LIMNET, het Limburgs natuur- en milieueducatief netwerk. Alle mensen die in Limburg op één of andere manier bezig zijn met natuur-, milieu- en duurzaamheidseducatie zijn welkom: natuurgidsen, medewerkers van natuurcentra, (aspirant-) leerkrachten, milieu- en duurzaamheidsambtenaren en mensen uit diverse sociale werkvelden. Bedoeling is om bestaande en nieuwe educatieve projecten bekend te maken bij geïnteresseerden en nieuwe ideeën en trends in de milieueducatieve sector te lanceren.

Op de contactdag lopen een aantal parallele workshops:

- ➔ voor het onderwijs (van kleuter-, over lager tot secundair onderwijs). Aandacht voor milieuzorg op school (MOS) en nieuwe buitenprojecten
- ➔ voor mensen die we 'natuurschoongenieters' kunnen noemen (fietsers, wandelaars). Wat verwachten zij van de natuur? Wat kunnen we hen bieden?
- ➔ voor minder voor de hand liggende groepen, zoals alloctonen, sociaal zwakke groepen, andersvaliden. Wat kan milieueducatie voor hen betekenen?
- ➔ voor medewerkers van natuurcentra. Hoe kunnen we het aanbod nog beter afstemmen op wat het publiek vraagt?

Veel aandacht gaat naar "verruiming" van de noodzakelijke milieueducatie naar brede maatschappelijke groepen die momenteel nog te weinig bereikt worden.

Tijdens de middagpauze kun je een beurs bezoeken waarop het bestaande educatieve aanbod wordt gepresenteerd.

In de namiddag is er een debat over de 'ecologische voetafdruk' (de impact die onze persoonlijke levenswijze heeft op het milieu) en de bruikbaarheid van het begrip voor educatie. De dag is gratis, maar inschrijven moet via www.limburg.be/limnet/contactdag/contactdag.html

Oost-Vlaanderen

MOS GROEIT

In de loop van het voorbije schooljaar zijn 90 basisscholen en 13 secundaire scholen mee op de MOS-kar gesprongen. Bij de start van het nieuwe schooljaar 06/07 staat de teller op 423 actieve MOS-scholen uit het basisonderwijs.

Voor het secundair onderwijs en de hogescholen zijn dat er 191.

39 basisscholen behaalden het eerste, 34 het tweede en 12 het derde logo. In het secundair kregen 16 scholen het eerste, 1 school het tweede en 3 scholen het derde logo.

PAPIERKOFFER

Met de papierkoffer leren de leerlingen dat de verschillende fasen van de levenscyclus van papier schade kunnen toebrengen aan het milieu: vellen van bomen, uitstoot van milieuonvriendelijke stoffen bij de productie en het weggooien van enorme hoeveelheden papier. Ze ontdekken de remedies om dit te verhelpen, zowel thuis als op school.

De papierkoffer bestaat uit drie delen:

- 1) een dossier voor de leerlingen dat de hele levenscyclus van het papier schetst (theorie, spelletjes, werkbladen)
 - 2) een handleiding voor de leerkracht
 - 3) twee koffers (A+B) in FSC-hout met het nodige materiaal voor de experimenten en de spelletjes
- De papierkoffer is geschikt voor een pedagogisch project van minstens een week. Hij is in eerste instantie bestemd voor de *3de graad basisonderwijs* en de *1ste graad BuSO*. Natuurlijk kunnen jongere kinderen bepaalde experimenten al uitvoeren, bv. papier scheppen.

Je moet de papierkoffer zelf afhalen op de Milieudienst, Milieubibliotheek, Braemkasteelstraat 41, 9050 Gentbrugge (dichtbij autostrade-afrut Gentbrugge). (Let op: in het voorjaar 2007 zal de

Milieubib van Gent verhuizen naar het nieuwe NMC De Bourgoyen in Mariakerke.)
 Beide koffers wegen ongeveer 26 kg.
 Afmetingen 40 op 60 op 30 cm hoog.
 Af te halen elke voormiddag tussen 9.00 en 12.00 uur of op woensdagnamiddag tussen 14.00 en 17.00 uur, na reservatie per telefoon of per e-mail twee weken vooraf. Je ondertekent een uitleenformulier en betaalt een waarborg van 25 euro. De uitleenperiode is maximum drie weken.
 Tel 09 268 23 23, sabine.vanlancker@gent.be

PIERLEPEIN

Kinderen weten vaak enkel dat een boer met een tractor rijdt en (van) dieren houdt. Een sociaal, ondernemend en nieuwsgierig muisje wil daar wat aan doen. Met muisje Pierlepein kunnen kinderen op acht Oost-Vlaamse boerderijen ontdekken dat er op en rond de hoeve heel wat te beleven en te leren valt.

Muisje Pierlepein leeft op de boerderij en stelt de kinderen boeiende vragen over land- en tuinbouw. "Welk dier geeft het meest melk: de koe of het paard?" "Wat is het nut van bomen op de boerderij?" "Moet je fruit wassen voor je het opeet?" "Waarom draagt een koe een oormerk?" "Leven er diertjes in de poel?" *Educatieve borden* geven een antwoord op die vragen.

Met de *Pierlepeinschatkist* ontdekken ze leuke weetjes i.v.m. "Dierenmuiltjes" (basisrantsoen van dieren), "Melk voor elk" en "Natuurweetjes". Daarbij staan de nuttige boerderijdiertjes als zwaluw, steenuil, kikker, egel en vlinder centraal. Met het *Pierlepeinspel* maken ze kennis met het teeltproces van suikerbieten, graan, aardappelen en maïs tijdens de vier seizoenen. Maar ze verkennen ook de ruime omgeving van het landbouwbedrijf.

Muisje Pierlepein woont op "Bachten 't Kloosterhof" in Aalter (Bellem), "Goed ten Broecke" in Deinze (Meigem), "Hof ten Henne" in Denderleeuw (Iddergem), "Teerlinckhoeve" in Kruikeke (Bazel), " 't Kattenheye" in Laarne, " 't Leenhof" in Zele, "Vierhoekhoeve" in Oosterzele (Gijzenzele) en "Wambashoeve" in Geraardsbergen.

Het project met EU-steun voor plattelandsontwikkeling is een initiatief van de Provinciale Landbouwkamer van Oost-Vlaanderen.

Meer informatie over de deelnemende bedrijven, met elk hun eigen specialiteit en hoe je een bezoek kunt regelen, vind je op www.oost-vlaanderen.be/landbouweducatie

Vlaams-Brabant

MOS GROEIT

In de provincie Vlaams-Brabant halen 20 basisscholen het eerste, 12 het tweede en 3 het derde logo. In het secundair onderwijs krijgen 11 scholen het eerste, 3 het tweede en 2 het derde logo. Dat brengt het totale aantal logoscholen sinds 1998 in het basisonderwijs op 85, in het secundair op 61.

WATER4ALL

Duurzaam en integraal waterbeheer in de les!? Een NME-pakket op maat voor binnen en buiten de school.

Het doel is jongeren van de *Vlaams-Brabantse secundaire scholen* te informeren en sensibiliseren over de weg die het water aflegt en het belang van het duurzaam beheer van de waterlopen. Per graad zet een activiteit de leerlingen zowel binnen als buiten de school aan het werk.

Welke weg volgt het water in de school? Als 'technicus' uit de eerste graad spoor je de probleemsituaties op en zoek je een gepaste oplossing. Maar je gaat ook een kijkje nemen in en rond de rivier waar het water naartoe stroomt. Leerkrachten

exacte en economische wetenschappen kunnen de waterauditeurs perfect begeleiden.

De leerlingen van de tweede graad trekken op onderzoek uit: hoe is het gesteld met de waterkwaliteit van de rivier?

Zijn er waterknelpunten in de regio? Als 'wetenschapsjournalisten' maken ze een reportage over de waterloop en haar waterkwaliteit, haar troeven en mogelijke problemen. De activiteiten passen in de vakgebieden toegepaste wetenschappen en talen.

Wie maakt er allemaal aanspraak op het water in onze buurt? Wordt er bij het beheer rekening gehouden met de wensen van alle "wateractoren"? Ga op onderzoek met de derde graad en kruip in de huid van een wateractor! Verdedig zo de belangen van de landbouwer, de watersporter, de industrieel, de drinkwaterproducent... De activiteit mikt op de taalleerkrachten en de leerkrachten menswetenschappen.

Om de activiteiten zo realistisch mogelijk te maken, zijn ze aangepast aan de vier bekkens in de provincie: Dijle - Zenne, de Dender, de Beneden-Schelde en de Demer.

Water4all kadert in het project MOS en het lesmateriaal ondersteunt de school bij de uitwerking van het aandachtsveld water. Het project sluit aan bij de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van het secundair onderwijs. Per graad liggen de accenten anders en de activiteiten van de verschillende graden bouwen op elkaar voort.

Door de integrale en vakoverschrijdende aanpak is het wenselijk om met de hele school aan het project te werken.

Studiedag

Water4all loopt in het voorjaar van 2007. In het najaar 2006 is voor leerkrachten een vormingsdag voorzien over het thema water en integraal waterbeheer. Op die dag krijgen ze informatie over het project, een overzicht van mogelijke activiteiten, hoe zij het thema water, waterlopen, natte natuur, integraal waterbeheer en duurzaam watergebruik in de klas of op school kunnen aanbrengen. Tijdens die dag organiseren we ook een uitstap in kader van het thema.

Deelname is gratis, maar inschrijven noodzakelijk. Inschrijven kan via de website van het project: www.water4all.be of telefonisch bij De Milieuboot v.z.w. die samen met De Waterkant v.z.w. de uitwerking en de begeleiding van het programma verzorgt. De Milieuboot, De Gheeststraat 16, 9300 Aalst, tel: 053 72 94 20 - fax: 053 80 8743 Meer informatie bij: Provincie Vlaams-Brabant, dienst Leefmilieu, MOS, Philippe Moreau, philippe.moreau@vlaamsbrabant.be

HET KLIMAATCASINO

1ste graad: Voedselkwartet

Een doeactiviteit voor de eerste graad confronteert leerlingen op een spannende manier met de afstand die het voedsel aflegt dat op ons bord terecht komt. Zeven gerechten met soms een indrukwekkend aantal 'voedselkilometers' vormen een kwartet.

2de graad: Energie in actie!

De leerlingen van de tweede graad trekken hun energieke schoenen aan en gaan met de energiekoffer op onderzoek uit. Verbruiken spaarlampen echt minder energie? Kun je een computer tijdens de middagpauze best uitschakelen? Wat is het energiegebruik van de school?

Welk energietype ben je zelf?

3de graad: Kyoto rollenspel

De minister van milieu komt samen met de energieproducenten van België, het WWF en burgers. Ze hebben één doel: tegen 2012 de Kyotonorm halen. Slagen ze er samen in om België milieuvriendelijker te maken? Legt de pers hen het vuur aan de schenen? Een boeiend rollenspel!

Je kunt met je school het klimaatcasino bezoeken. Op www.vlaamsbrabant.be/klimaatcasino vind je praktische informatie.

Vormingen voor leerkrachten:

woensdag 10 januari Halve Maan Diest,

woensdag 18 april provinciehuis Leuven.

West-Vlaanderen

BASISONDERWIJS

Niet alle scholen die een logoaanvraag indienen, maken uiteindelijk een dossier op. Heel wat scholen die voor het derde logo gaan, beslissen om de aanvraag te spreiden over twee jaar. Anderen krijgen het advies om het rustig aan te doen zodat ze hun werking geleidelijk aan, maar dan wel duurzaam, kunnen opbouwen. 29 scholen krijgen logo 1 en 22 scholen logo 2. Die scholen werden in de bloemetjes gezet op de feestelijke logo-uitreiking in Cultuurcentrum De Spil in Roeselare op 27 september 2006. 14 scholen krijgen logo 3 op 24 oktober in Brussel. Vandaag heeft 54,5 % van de West-Vlaamse scholen (419 scholen) een milieubeleidsverklaring ondertekend. Hiervan hebben 213 scholen inmiddels een logo (1, 2 of 3) aan de schoolpoort hangen: het bewijst dat aan integrale milieuzorg geen buitenmenschelijke inspanningen vraagt. Meer zelfs, het toont aan dat meetbare milieuwinst een gemakkelijk haalbare kaart is als alle actoren binnen een school hun schouders onder het project zetten. Maar het blijft natuurlijk hard werken, daarom: ons groene hoedje af voor de MOS-scholen!

SECUNDAIR EN HOGER ONDERWIJS

Van de secundaire scholen in West-Vlaanderen hebben 5 scholen het voorbije schooljaar het derde logo behaald. Zij zijn niet de enige scholen die voor milieuzorg inspanningen doen met leerlingen en schoolpersoneel, want nog 3 andere scholen haalden het tweede logo en 14 het eerste. Het totale aantal secundaire scholen en hogescholen mét een logo (1, 2 of 3) komt daardoor op 91 (op een totaal van 266). Vandaag heeft 68% van de secundaire scholen (171 op een totaal van 254) een milieubeleidsverklaring ondertekend.

NIEUWE MOS-BEGELEIDERS

Twee vertrouwde gezichten bij MOS West-Vlaanderen trekken naar andere oorden binnen de provincie. Bart Decrop is verantwoordelijke voor het bezoekerscentrum Bulskampveld in Beernem en Kristin Kino neemt dezelfde functie op in het bezoekerscentrum De Palingbeek in Ieper-Zillebeke. Vanaf september worden dit hun contactgegevens (www.west-vlaanderen.be/domeinen):

Kristin Kino, kristin.kino@west-vlaanderen.be,
057 23 08 40, De Palingbeek, Vaartstraat 7,
Ieper-Zillebeke

Bart Decrop, bart.decrop@west-vlaanderen.be,
050 78 91 76, NME-Centrum Bulskampveld,
Bulskampveld 9, Beernem

De twee nieuwe MOS-begeleiders zijn **Peter Grymonprez** voor Noord-West-Vlaanderen en **Hilde Veldeman** voor Zuid-West-Vlaanderen. Met een korte inlooptijd en een flinke hap volkorenbioboterhammen hebben ze hun taak op een even gedreven manier als hun voorgangers opgenomen.

Lieve Maes blijft trouw op post als MOS-begeleider voor het secundair en hoger onderwijs.

VORMINGEN SCHOOLJAAR 2006-2007

- Oktober-november "Afval, Anders Bekeken." Samen met de West-Vlaamse afvalintercommunales en gemeenten organiseert MOS / Provincie West-Vlaanderen de nascholing "Afval, Anders Bekeken. Een berg ideeën om te werken aan afvalpreventie in het basisonderwijs." De vorming biedt inspirerende lesideeën en activiteiten aan i.v.m. het thema afvalpreventie. De nascholing richt zich expliciet naar leerkrachten uit het basisonderwijs, schooldirecties, gemeentebesturen en compostmeesters. Je krijgt geen theoretische uiteenzettingen: verspreid over vijf werkwinkels - waaruit je er twee kiest - geven we concrete lesideeën om aan de slag te gaan met de klas of de hele school. De reeks wordt aangeboden in tien verschillende gemeenten en op tien verschillende data. Deelname is gratis en snel inschrijven de boodschap!

10 gratis vormingssessies • oktober-november 2006
in verschillende West-Vlaamse gemeenten

Een nascholing voor directies, leerkrachten, ouders en compostmeesters georganiseerd door de afvalintercommunales, de gemeentelijke milieudiensten en MOS Provincie West-Vlaanderen (Milieuzorg Op Scholen).

MOS

West-Vlaanderen

Aanbod werkwinkels:

Werkwinkel 1: De compostkoffer en de map "Composteren met kinderen" (Doelgroep: kleuters en 1ste graad)

Werkwinkel 2: De recyclagekoffer (Doelgroep: 2de en 3de graad)

Werkwinkel 3: Kriebelbeestjes, de kruimeldiefjes van het bos (Doelgroep: kleuters en 1ste graad)

Werkwinkel 4: Paddenstoelen, afvalverwerkers in de natuur (Doelgroep: 2de en 3de graad)

Werkwinkel 5: MOS & Afvalpreventie: wat, hoe? (Doelgroep: iedereen)

Data & locaties:

woensdag 4/10 Roeselare;
dinsdag 10/10 Waregem;
woensdag 11/10 Izegem;
dinsdag 17/10 Ieper -Zillebeke;
woensdag 18/10 Brugge - Sint Andries;
woensdag 25/10 Knokke - Heist;
woensdag 8/11 Diksmuide;
woensdag 15/11 Wevelgem;
woensdag 22/11 Oostende;
woensdag 29/11 Avelgem
Informatie en inschrijvingsformulier vind je terug op onze website www.west-vlaanderen.be/mos

- Woensdag 21 maart 2007.
Zeedag voor leerkrachten. Kom proeven van de zee en al haar rijkdommen. Een dag waar ervaren en inspiratie opdoen centraal staan. Van 10u00 tot 16u00 - Openluchtcentrum Duin en Zee te Oostende. www.weekvandezee.be

- Woensdag 18 april 2007.
Vormingsdag voor leerkrachten basis- en secundair onderwijs in provinciedomein De Gavers, Harelbeke. Voorstelling van het educatief aanbod in het provinciedomein.

- Woensdag 25 april 2007
Vormingsdag voor leerkrachten basisonderwijs in bezoekerscentrum Bulskampveld, Beernem. Voorstelling van het educatief aanbod voor basisonderwijs in het provinciedomein.

- Zaterdag 28 april 2007
Vormingsdag voor leerkrachten secundair onderwijs in bezoekerscentrum De Palingbeek, Ieper-Zillebeke. Voorstelling van het educatief aanbod voor secundair onderwijs in het provinciedomein.

- Zaterdag 5 mei 2007
Vormingsdag voor leerkrachten secundair onderwijs in bezoekerscentrum Bulskampveld, Beernem. Voorstelling van het educatief aanbod voor secundair onderwijs in het provinciedomein.

- Woensdag 9 mei 2007
Vormingsdag voor leerkrachten basisonderwijs in bezoekerscentrum De Palingbeek, Ieper-Zillebeke. Voorstelling van het educatief aanbod voor basisonderwijs in het provinciedomein.

Meer informatie over de provinciedomeinen en hun volledig aanbod vind je op

www.west-vlaanderen.be/bezoekerscentra.

Ook een brochure met een overzicht van alle activiteiten is beschikbaar.

De dienst natuur- en milieueducatie van de Provincie West-Vlaanderen publiceerde een NME-kalender 2006-2007 voor de leerkrachten van het basisonderwijs.

Het gebundelde overzicht van alle vormingen i.v.m. natuur en milieu is een handig hulpmiddel bij het plannen van het schooljaar!

Alle West-Vlaamse basisscholen hebben de kalender ondertussen ontvangen.

Je kunt hem nog (gratis) opvragen bij:

Provincie West-Vlaanderen,
Dienst natuur- en milieueducatie

Tel.: 050 40 32 81 - Fax: 050 40 34 03

nme@west-vlaanderen.be